

MOT MINSKAD SOCIAL SNEDREKRYTERING?

Lärcentrastudier och deras betydelse för
arbete, försörjning och personlig utveckling

FÖRORD

I såväl tätortkommuner som glesbygdskommuner pågår en omvandling på arbetsmarknaden. Yrken fylls med nya kompetenskrav, en del yrken försvinner och andra tillkommer. Den demografiska utvecklingen med många äldre ställer också sina krav. Hur möter kommuner/arbetsgivare/individer detta och vilka *möjligheter* har man att möta detta?

År 2002 gjorde Glesbygdsverket på regeringens uppdrag en kartläggning av lärcentraverksamheten i landets kommuner. I den konstateras att lärcentrum har betydelse för befolkningens tillgång till olika typer av utbildning och i vissa kommuner har lärcentrum en avgörande roll för tillgängligheten till högre utbildning. Kartläggningen har genererat fler frågor om betydelsen av lärcentra som en infrastruktur för lärande och den flexibla och IT-stödda utbildningens roll i sammanhanget.

Därför genomför Glesbygdsverket i år ett antal delstudier som syftar till att ge kunskap om den ökade tillgänglighetens betydelse för gles- och landsbygdskommuner. Ett informellt nätverk för vuxnas lärande ”3 M-gruppen” bestående av myndigheter och organisationer har i hög grad bidragit till att dessa studier genomförts. Inlandsdelegationen och Tillväxtdelegationen har ännu mer direkt varit involverad i formulering av frågeställningarna och även gett ett värdefullt ekonomiska stöd. En av de nu aktuella studierna följer upp och kompletterar kartläggningen ”Lärcentra i Sverige 2001”; en annan studerar hur arbetsmarknadens behov av lärare tillgodoses.

Denna studie, *Mot en minskad social snedrekrytering?* är en av delstudierna. Den belyser lärcentrastudiers betydelse ur arbets- och försörjningssynpunkt för ett urval av individer. Samtidigt belyser den vad som påverkar valen i fråga om utbildning utifrån kön, socialt sammanhang och geografi.

Glesbygdsverkets studier tydliggör att de strukturer som utvecklats, i form av mer flexibla utbildningsformer och lärcentra, spelar en mycket stor och avgörande roll för att stora delar av landet ska kunna svara upp mot det ansvar som ålagts dem i den regionala utvecklingspolitiken. Men studierna pekar också på att utbildningsfrågornas koppling till arbetsmarknad och näringsliv behöver vidareutvecklas för att på allvar utgöra en resurs för utveckling och tillväxt.

Östersund oktober 2004

Kerstin Wallin

Generaldirektör

INNEHÅLL

1 BAKGRUND	3
1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
1.1 Frågeställningar	3
1.2 Avgränsning	4
2 METOD	4
3 TIDIGARE FORSKNING	5
3.1 Attityder till utbildning och social snedrekrytering	5
3.2 Utbildningens nytta, uppoffringar på vägen samt riskbedömning ur individens synvinkel	5
3.3 Tillgänglighetens betydelse	6
4 RESULTAT FRÅN ENKÄTUNDERSÖKNINGEN	7
4.1 Bakgrundsvariabler	7
4.2 Försörjning	9
4.3 Arbetsituation	10
4.4 Attraktivitet på arbetsmarknaden	12
4.5 Att vara rotad	13
4.6 Influenser/påverkan	13
5 SAMMANFATTANDE DISKUSSION	13
6 REFERENSLISTA	17
BILAGA Enkätfrågorna	19

1 BAKGRUND

I utbildningspolitiken fastställs bland annat att en välutbildad arbetskraft är av stor betydelse för samhället ("utveckling och internationell konkurrenskraft") och för individen ("personlig utveckling och ställning på arbetsmarknaden"). Regeringens långsiktiga mål är därför att 50 procent av en årskull ska ha börjat studera på högskolan vid 25 års ålder. Utbildningspolitiken kan även ses som viktig för fördelningspolitiken; är kunskaper och kompetens jämnt fördelade blir även skillnader i livschanser och livsinkomster mindre och dessutom anses demokratin stärkas. Anläggs ett regionalt perspektiv/landsbygdsperspektiv på detta, så har utbildningspolitiken även en viktig roll, genom dess investeringar och insatser, för att målet för den regionala utvecklingspolitiken ska uppnås. Detta mål innebär att det ska finnas fungerande och hållbara lokala arbetsmarknadsregioner med god servicenivå i alla delar av landet.

Gles- och landsbygdskommuner har lägre formella utbildningsnivåer och lägre övergångar till högre utbildning jämfört med tätortskommuner. Detta beror framför allt på den socioekonomiska strukturen, som i sin tur påverkas av näringsstrukturen i dessa regioner. I gles- och landsbygdskommunerna utgör jordbrukare, arbetare, lägre tjänstemän och småföretagare högre andelar av de förvärvsarbetande än i tätortskommunerna, grupper som är underrepresenterade i högskolevärlden. Varför det är så beror på många faktorer, bland annat på tillgänglighet. Framför allt handlar det om kulturell/social tillgänglighet, exempelvis att inte känna sig hemma i miljön eller ha litet stöd från omgivningen, vilket hindrar individer att gå vidare till högre studier, men även geografisk tillgänglighet.

Lärcentra har betydelse för båda dessa typer av tillgänglighet till utbildning, främst för vuxna studerande. I vissa kommuner spelar lärcentra en avgörande roll för tillgängligheten till högre utbildning. I Glesbygdsverkets kartläggning av lärcentra år 2001 redovisades bland annat resultat från olika enkätstudier, vilka bland annat visade att förhållandevis höga andelar av de studerande kommer från familjer där ingen tidigare har erfarenhet av eftergymnasial utbildning. Detta gav upphov till vidare frågeställningar som gäller enskilda individer från denna grupp och deras fortsatta situation på arbetsmarknaden. Lärcentra har längst tradition i de kommuner som har långa avstånd till högskoleorter och i studien kommer de som svarat också i stor utsträckning från gles- och landsbygdskommuner.

Denna rapport är en av ett antal pågående delstudier som tillsammans har syftet att bidra till ökad kunskap om betydelsen av ökad tillgängligheten till utbildning genom en förnyad infrastruktur för vuxnas lärande och flexibel utbildning på eftergymnasial nivå.

1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet för denna delstudie är att följa upp betydelsen av eftergymnasiala studier via lärcentrum ur arbets- och försörjningssynpunkt för ett urval av enskilda individer.

1.1 FRÅGESTÄLLNINGAR

1) Vilken betydelse för försörjningssituationen har studier via lärcentrum, haft för enskilda personer? (*Exempelvis förändrat löneläge, uppbärande av bidrag*)

2) Vilken betydelse för arbetsinnehåll och attraktivitet på arbetsmarknaden har studier via lärcentrum haft för enskilda personer? (*Exempelvis stimulerande/roliga arbetsuppgifter, byte av yrke, mer kvalificerade arbetsuppgifter inom samma yrke, ny arbetsgivare. Möjlighet att kunna söka fler jobb, såväl inom det egna yrket som inom andra områden*)

3) Vilken betydelse har studier via lärcentrum haft för enskilda personer, för möjligheten att kunna söka arbete på hemorten?

4) Har studierna inneburit förändringar på det personliga planet som påverkat arbetssituationen?

1.2 AVGRÄNSNING

Trots att formell eftergymnasial utbildning bara är *en* del av det totala lärandet, ligger fokus i denna studie just på detta. Frågorna gäller personer som läst en eftergymnasial utbildning vid lärcentrum. Frågorna gäller även specifikt människor som inte självklart söker sig till campusförlagd utbildning på annan ort och då avses personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning. När det är relevant, delas de som besvarat enkäten upp i en äldre och en yngre grupp där gränsen går vid 36 års ålder. Den ursprungliga idén var att lägga gränsen vid 25 år, men ett för litet urval gjorde detta omöjligt.

2 METOD

En enkätundersökning har genomförts. Formulering av enkätfrågor har gjorts i samarbete med Gunilla Roos, Hälsinglands regionala utvärderings- och forskningsenhet och Uppsala universitet. Frågorna har sedan testats på ett antal personer som har bred erfarenhet från bland annat lärcentrumverksamhet. Frågorna kretsar kring ett antal teman: försörjning, arbetssituation, attraktivitet på arbetsmarknaden, att vara rotad samt influenser. Enkätfrågorna har haft fasta svarsalternativ men det har även funnits möjligheter för dem som tillfrågats att svara med egna ord (se bilaga 1).

Ett urval har gjorts från en ursprungsdatabas som innehåller tidigare enkät svar från cirka 1 100 personer, vilka studerat vid lärcentrum i framför allt Hälsingland (97/98), Dalarna (96/97-99/00) och Nordvästra Småland (98/99-00/01). De från Hälsingland utgör 55 procent av urvalet, de från Dalarna 23 procent och de från Nordvästra Småland 22 procent. Följande kriterier har använts med syfte att fånga personer som inte självklart söker sig till campusförlagd utbildning på annan ort:

1. Utan tidigare högskoleutbildning.
2. Påbörjade sina högskolestudier vid lärcentrum.
3. Föräldrarna har inte bedrivit högskolestudier tidigare.
4. Inget avbrott i studierna.

En enkät har skickats till detta urval som utgör vår population och är 211 personer. 208 personer har nåtts av enkäten; några gick ej att nå. Enkäten är besvarad av 176 personer, vilket ger en svarsfrekvens på ca. 85 procent. Enkäten redovisas i bilaga 1. De bakgrundsvariabler vi redovisar har vi fått genom att nyttja svaren från ursprungsdatabasen. Genom svars-id har det varit möjligt att koppla ihop svaren från de båda undersökningarna och därigenom kunnat hålla ner antalet frågor, vilket varit ambitionen. Enkäten hade 12 frågor (21 inklusive delfrågor) till vilka 14 bakgrundsfrågor har tillförts från de tidigare undersökningarna. Bortfallet utgörs av en något lägre andel kvinnor och personer med en något lägre medelålder.

Enkätsvaren har kodats vid Hälsinglands regionala utvärderings- och forskningsenhet, samt bearbetats och analyserats av Anna-Karin Johansson, Glesbygdverket i samråd med Gunilla Roos.

3 TIDIGARE FORSKNING

Det finns en hel del forskning gjord kring social snedrekrytering, om huruvida utbildningen lönar sig, om tillgänglighetens betydelse för rekrytering till högre utbildning och så vidare. Det är emellertid inte lika lätt att finna forskning som tar ett helhetsgrepp om rekrytering till högre utbildning med avseende på geografi, socialt sammanhang och kön. Det finns heller ingen uppföljning av studerande som läst en högskoleutbildning via lärcentrum med avseende på social bakgrund.

Nedan redovisas emellertid några exempel på forskning som är relevant i sammanhanget och som får fungera som ett ramverk dels till varför vi gjort urvalet som vi gjort, dels till de resultat som därefter kommer att redovisas.

3.1 ATTITYDER TILL UTBILDNING OCH SOCIAL SNEDREKRYTERING

Personer med olika bakgrund värderar utbildning på olika sätt. Medan vissa tycker att högskoleutbildning är en naturlig grund för livskvalitet och välfärd, har andra helt andra utgångspunkter för vad livskvalitet är och här kommer oftast inte högskoleutbildning i fråga.

I en avhandling från Karlstads universitet¹ har attityder till kunskap och utveckling studerats hos tre aktörsgrupper: invånare, industriföretagare och politiker, i tre kommuner i Värmlands län. I samtliga tre kommuner har politikerna genomgående en mer positiv bild av högskoleutbildning än invånargruppen och industriföretagargruppen. Bland invånargruppen är man inte villig att offra allt för mycket för en högskoleutbildning och man tror inte heller att efterfrågan på högskoleutbildade kommer att öka inom överskådlig framtid. Detta antas i avhandlingen mer vara ett uttryck för rädsla att lämna hemregionen än attityden till högskoleutbildning som sådan. Samtidigt kan attityderna till högskoleutbildning vara en fråga om vilken livsform som ska bibehållas eller efterfrågas inom olika grupper.

Som nämndes inledningsvis påverkas den socioekonomiska strukturen av näringsstrukturen. I gles- och landsbygdskommunerna utgör jordbrukare, arbetare, lägre tjänstemän och småföretagare högre andelar av de förvärsarbetande än i tätortskommunerna. I en studie² har man tittat på rekrytering till högre utbildning just bland glesbygdsungdomar och finner att skillnaderna i övergångar beror på glesbygdens sociostrukturella utgångsläge, dess invånare och dess kulturella tradition. Vid *lika bakgrund* påbörjar ungdomar i glesbygd i lika hög grad högskolestudier som ungdomar i andra delar av landet. Arbetarbarn läser med andra ord vidare i lika stor utsträckning vare sig man kommer från södra eller norra delen av landet.

Högskoleverket menar att social bakgrund har betydelse inte bara för *om* en person går vidare till högskolestudier, utan även *när*. Studenter med föräldrar som är akademiker/högre tjänstemän gör högskoledebut i yngre år än studenter som är barn till arbetare³.

3.2 UTBILDNINGENS NYTTA, UPPOFFRINGAR PÅ VÄGEN SAMT RISKBEDÖMNING UR INDIVIDENS SYNVINKEL

Individer väger kostnaden och värdet av utbildning samt sannolikheten att lyckas på ett rationellt sätt och tar beslut därefter⁴. Dessa kostnader och intäkter står inte bara för rent materiella uppoftningar och belöningar som möjligheten att skaffa sig ett arbete, lön,

¹ Blom, T 1996

² Hammarström, M 2004

³ Högskoleverket 1999

⁴ Goldthorpe

arbetsituation, utan även för sociala och psykologiska faktorer. Det kan till exempel ligga en kostnad i att välja stick i stäv med sin kulturella eller sociala bakgrund eller att man inte vill/kan flytta på grund av familj och hus. Man har kanske inte ett naturligt stöd från omgivningen eller känner sig främmande för högskolan som miljö.

Hur man uppfattar ”nytta” och ”kostnad” varierar dock *inom* en till synes socialt homogen grupp och mellan kvinnor och män. Motiven och rationaliteten varierar alltså. Det varierar också med tiden, särskilt efter skoltidens slut, eftersom människor får andra utgångslägen (som till exempel när man får en yrkesroll, bildar familj, blir drivande i den lokala föreningen) och därför kan uppleva ”nytta” och ”kostnad” på ett förändrat sätt⁵.

Hammarström⁶ har tittat på ungdomar med goda studieförutsättningar som valt, respektive inte valt, att studera vidare efter gymnasiet. Den viktigaste anledningen till att avstå från vidare studier är att få ett bra arbete direkt efter gymnasiet. I synnerhet gäller detta för männen. Det gäller även för kvinnor men inte i lika stor utsträckning. Ungdomar med lägre social bakgrund som får ett bra arbete direkt efter gymnasiet tycker att det är ett starkare motiv för att inte påbörja högskolestudier än ungdomar med högre social bakgrund. Att behöva komplettera sina betyg är en stark negativ faktor, särskilt för männen; för kvinnornas del väger familjesituationen tungt. Många ungdomar uppger även ekonomiska hinder till att studera vidare. Bland annat anger barn från lägre socialgrupper oftare än andra en motvilja mot att skuldsätta sig som anledning till att välja bort utbildning. De anser sig i mindre grad kunna leva på studiemedel⁷. Men även här skiljer det sig mellan kvinnor och män. Kvinnor är mindre benägna att skuldsätta sig på grund av studier. Omvänt så är föräldrastöd i utbildningsvalet det viktigaste underlättande faktorn, särskilt för kvinnor.

När barn från arbetar- och lägre tjänstemannahem väl börjar studera är de väl representerade på kortare vård- och omsorgsutbildningar samt lärar- och högskoleingenjörsutbildningar.⁸ Det är ofta denna typ av arbetskraft, åtminstone inom den offentliga sektorn, som efterfrågas inte minst i glesbygdskommuner. Här är också småföretagandet omfattande, men Blom konstaterar i sin avhandling⁹ att de mindre företagen, 0-10 anställda, har lägre andelar högskoleutbildade, efterfrågar dem i mindre utsträckning och i mindre utsträckning har internutbildning. Anser denna typ av företag att behovet inte är så stort? Eftersom arbetsmarknadens signaler är en viktig faktor för förväntningar på utbildning¹⁰ är det kanske inte så konstigt att övergångarna bland glesbygdsungdomarna är lägre.

3.3 TILLGÄNGLIGHETENS BETYDELSE

Wikhall studerar i sin doktorsavhandling¹¹ bland annat tillgänglighetens betydelse för rekryteringen till högre utbildning. Hon finner att en god tillgänglighet till högre utbildning förefaller påverka den regionala rekryteringen till högskolestudier positivt, men att den variabel som är av störst betydelse för den regionala rekryteringen till högre utbildning är den sociala strukturen i regionen.

⁵ Kim, L. 1998

⁶ Hammarström, M. 1996

⁷ Hammarström 1996 och SOU 1992:122

⁸ Högskoleverket 2004

⁹ Blom T *ibid*

¹⁰ Morgan S

¹¹ Wikhall M. 2001

Geografisk närhet mellan hemort och högskola framstår även som ett viktigt kriterium i valet av högskola. Benägenheten att välja en närliggande högskola är större i regioner där utbildningsutbudet är stort, men den varierar även med ålder. Benägenheten att välja en närliggande högskola är lägst i åldrarna 20-23 och ökar därefter till 30-årsåldern då den planar ut. Även den yngsta åldersgruppen, 18-19 år, väljer oftare en närliggande högskola än de gör som är något äldre¹².

Skillnader i avståndskänslighet är liten mellan olika sociala grupper. Det är snarare skillnader i preferenser som styr valet av utbildning. Skillnaden mellan olika sociala grupper i benägenheten att välja en närliggande högskola är betydligt mindre än de skillnader som finns mellan olika åldersgrupper¹³.

En annan studie om var högskolestuderande från Hälsingland väljer att studera visar att en stor andel väljer att studera vid den närliggande högskolan i regionen. Det är då framför allt de äldre högskolenybjörarna och främst då kvinnorna som väljer den närliggande högskolan som sin studieort¹⁴. I andra studier konstateras att avståndet till högskolan, bland ungdomar, upplevdes som ett något större hinder för män än för kvinnor^{15,16}.

4 RESULTAT FRÅN ENKÄTUNDERSÖKNINGEN

Följande kapitel delas in i sex delområden, varav det första redovisar de bakgrundsvariabler som tillförts från den ovan nämnda ursprungsdata-basen. Det kan också ses som en presentation av hur undersökningsgruppen ser ut. De andra delområdena kan betraktas som temaområden, utifrån syfte och frågeställningar.

Som beskrevs i metodavsnittet utgör de tillfrågade ett *urval* av personer bland annat utifrån deras föräldrars utbildningsbakgrund. Man bör alltså vara uppmärksam på att svaren gäller *detta* urval. De är alltså inte representativa för gruppen före detta lärcentrastuderande i stort.

4.1 BAKGRUNDSVARIABLER

Vid lärcentra generellt är de studerande till övervägande del kvinnor, vilket kan bero på det utbud av utbildningar som erbjuds. Bland de svarande i denna studie är kvinnorna än mer dominerande, 78 procent. Männerna utgör således enbart 22 procent. Skissen nedan ger en översikt över några bakgrundsvariabler som rör själva utbildningen.

¹² *ibid*

¹³ *ibid*

¹⁴ Roos, Dahllöf & Baumgarten, 2000

¹⁵ Blom T. 2003

¹⁶ Hammarström M 1996

TABELL 4.1 KÖN, ÅLDER OCH ARBETE HOS STUDERANDE SOM INGÅR I UNDERSÖKNINGEN, FÖRDELAT PÅ TYP AV UTBILDNING. PROCENT.

	Totalt	Kön	Ålder	Arbetat parallellt
Totalt		78% kv, 22% män	Medel 42 år	55%
Programutbildning	36%	38% av kvinnorna 31% av männen	Medel 43 år 41% av de äldre 24% av de yngre	26%
Fristående kurs	64%	62% av kvinnorna 69% av männen	Medel 41 år 59% av de äldre 76% av de yngre	67%

*Anm. Med äldre avses personer som är 36 år eller äldre.

Utbudet vid lärcentra består vanligtvis både av programutbildningar och fristående kurser. I vårt fall hade cirka en tredjedel studerat vid en programutbildning och två tredjedelar en fristående kurs. De som studerat på en programutbildning¹⁷ är huvudsakligen kvinnor inom områdena sjuksköterska, grundskollärare eller social omsorg. Nästan inga män har valt motsvarande inriktningar, utan de återfinns under basår eller övrigt som t.ex. kan vara programvaruteknik, som är en avancerad programmeringsutbildning. Exempel på fristående kurser som ges är ekonomi, projektledning, CAD, nationalekonomi, juridisk översikt kurs, sociologi, språk och pedagogik.

Det faktum att de flesta läser fristående kurser i kombination med att medelåldern är relativt hög, tyder på att de i stor utsträckning redan har ett arbete och vill utveckla sig, kanske inom detta. Detta bekräftas i materialet som visar att två tredjedelar av dem som läst en fristående kurs haft en hel- eller deltidssysselsättning parallellt med studierna. Även bland dem som läst en programutbildning har relativt höga andelar arbetat parallellt, trots att dessa utbildningar ofta går på helfart. Bland dessa studerande är också medelåldern något högre än bland dem som valt en fristående kurs. Av dem som är äldre har en högre andel valt en programutbildning än i den yngre gruppen.

Många faktorer antyder att det handlar om en grupp som är rotad och därför inte vill/kan flytta: att man studerat via ett lärcentrum, den relativt höga medelåldern och det omfattande parallella arbetet. Dessutom visar andra studier på hela ursprungsdatan att många har hemmavarande barn och att en majoritet inte skulle ha påbörjat studier vid campus om detta vore det enda alternativet¹⁸.

83 procent av dem som tillfrågats anger att de bor kvar där de bodde när de studerade och ytterligare sex procent bor på annan plats i länet. Det är alltså nästan 9 av 10 som håller sig inom sitt hemlän efter studierna. Även detta kan vara ett uttryck för att man är rotad. Utifrån postnummeradresserna kan vi även konstatera att 6 procent i dag bor i glesbygdskommuner, 81 procent i tätortsnära landsbygdskommuner samt 13 procent i tätortskommuner enligt Glesbygdsverkets klassificering¹⁹. De som svarat på enkäten kommer alltså framför allt från gles- och landsbygdskommuner i regionerna Hälsingland, Dalarna och Nordvästra Småland. Detta är regioner med en förhållandevis stor andel av befolkningen sysselsatt inom offentlig sektor, inom varuproduktion/agrar produktion samt näringar kopplad till denna. Man har även en låg andel

¹⁷ Visserligen en minoritet eller 36 procent, men det är bara bland programutbildningarna vi kan se inriktningarna.

¹⁸ Roos G, 2002

¹⁹ Glesbygdskommuner har minst 30 procent av sin befolkning boende i glesbygder. Tätortsnära landsbygdskommuner har minst 30 procent av sin befolkning boende i tätortsnära landsbygder. Tätortskommuner har mer än 70 procent av sin befolkning boende i tätorter större än 3 000 invånare.

inom privat tjänstproduktion. Detta är också regioner med låga utbildningsnivåer och låga övergångar till högre utbildning.

I urvalet till denna studie finns endast dem med föräldrar utan högskoleutbildning och detta återspeglas också när hemmet indelats efter socioekonomisk tillhörighet (den högsta av föräldrarnas socioekonomiska grupp). Drygt 40 procent kommer från arbetarhem, 22 procent från företagarhus, 12 procent från lägre tjänstemannahem, 8 procent från tjänstemannahem på mellannivå och 8 procent från jordbrukarhus. Det finns alltså personer av dem som svarat som kommer från tjänstemannahem på mellannivå och även några från högre tjänstemannahem (6 procent) trots att ingen av föräldrarna har högre utbildning. Likväl kan detta faktum ha påverkat de svarandes agerande när det gäller deras utbildningsval.

4.2 FÖRSÖRJNING

Som redovisades i kap 3 är förväntningar om förbättrade inkomster för många ett viktigt incitament för studier. Inkomstens storlek har delvis med arbetets omfattning att göra, vilket föranlett oss att redovisa detta under samma avsnitt.

FIGUR 4.2 ANDELEN HELTIDS- OCH DELTIDSSYSSELSATTA RESPEKTIVE ARBETSSÖKANDE FÖRE OCH EFTER STUDIERNAS. PROCENT

	Före	Efter
Heltidsarbete	46	65
Deltidsarbete	25	16
Arbetsökande	17	6
Övrigt (ex studerande, föräldraledig)	19	24

Anm. Mer än ett alternativ kan ha angivits.

Sammanlagt var 71 procent av gruppen hel- eller deltidssysselsatta före studierna. I dag, efter studierna, utgör de 81 procent. Andelen heltidssysselsatta har ökat och andelen deltidssysselsatta har minskat, det sista något som uteslutande kvinnor har bidragit till. Matrisen nedan visar hur utvecklingen sett ut för de olika grupperna.

TABELL 4.3 SYSSELSÄTTNING FÖRE OCH EFTER STUDIERNAS. PROCENT AV SYSSELSÄTTNING FÖRE. ANTAL

Före studierna:	Antal:	Efter studierna:					
		Heltidsarbete	Deltidsarbete	Egen verksamhet	Studier	Arbetslös	Övrigt
Heltidsarbete	80	51	6	3	11	5	4
Deltidsarbete	45	20	13	3	4	2	3
Arbetsökande	29	18	4	1	2	2	2
Studier	24	15	3	0	1	1	4
Övrigt	12	5	3	1	2	0	1

Anm. Mer än ett alternativ kan ha angivits.

Här kan bland annat noteras att tre fjärdedelar av dem som tidigare var arbetsökande i dag är hel- eller deltidanställda. De flesta av dem har tidigare varit arbetslösa på heltid. Dessa fördelar sig ungefär i proportion till antalet kvinnor och män i gruppen totalt. Vi kan också se att nästan hälften av dem som arbetade deltid före studierna nu arbetar heltid.

Vid frågan om man arbetar i den omfattning som man *vill* arbeta kan konstateras att 78 procent gör det. Detta gäller framför allt de heltidssysselsatta (84 procent). Endast 58 procent av de deltidssysselsatta arbetar i den omfattning som man *vill*. Männerna är mer nöjda än kvinnorna

och bland kvinnorna är det ungefär lika många som vill arbeta i mindre som i större utsträckning.

När vi nu kommer in på inkomster måste det beaktas att 21 personer, som fortfarande eller återigen är studerande på hel- eller deltid, inte finns med i redovisningen som gäller inkomster och arbetsförhållanden. I enkäten ställdes frågan huruvida bruttointkomsten har förändrats i jämförelse med om man inte hade studerat?

TABELL 4.4 LÖNEUTVECKLING JÄMFÖRT MED FÖRE STUDIERNAS. PROCENT

	Mycket mindre	Lite mindre	Samma	Lite större	Mycket större	Ej svar
Totalt	1	1	34	39	23	3
Kvinnor	2	1	30	40	26	2
Män	0	3	47	35	12	3
Programutbildning	2	2	13	46	36	2
Fristående kurs	1	1	47	34	14	3

62 procent har angett att de har högre lön (lite eller mycket högre) jämfört med om de inte hade utbildat sig. Frågan är då om det finns skillnader beroende på om man läst en program- eller en fristående kurs. 82 procent av dem som läst program och 48 procent av dem som läst fristående kurs har fått förbättrade inkomster på grund av studierna. Det finns en viss skillnad här i materialet mellan kvinnor och män. Kvinnorna har i högre utsträckning än männen fått förbättrade inkomster. Kvinnorna har ju också i högre utsträckning läst en programutbildning. Programutbildningar är i regel längre och ger många gånger en yrkesexamen. En kortare vidareutbildning inom ett yrke, kan tänkas, premieras inte i lika stor utsträckning.

Att uppbära bidrag som ersättning för minskade förvärvsinkomster eller utan att det är kopplat till inkomsten, finns det naturligtvis många orsaker till. Frågan kan uppfattas som känslig och därför har vi inte frågat om just vilken typ av bidrag man uppbär eller har uppburit, eller omfattningen på bidraget utan endast *om* man uppburit någon form av bidrag och om det har förändrats.

30 procent hade någon form av bidrag före studierna. Om vi ser till vilken sysselsättning man hade före studierna, finner man att det framför allt är arbetssökande och vuxenstuderande som fått bidrag. Emellertid fanns det även några heltidsarbetande men framför allt deltidsarbetande med i denna grupp. Kvinnor utgör här 81 procent.

Av dem som svarat ja har 70 procent angett att bidraget minskat sedan dess. För 20 procent har det inte minskat och för 10 procent är det oförändrat. Av dem som hade bidrag före studierna och som angett att detta inte har minskat är i dag drygt hälften arbetslösa, föräldralediga eller har egen verksamhet. Här bör poängteras att antalet är så litet att det inte går att dra några slutsatser annat än att mycket tyder på att beroende av bidrag minskat, åtminstone bland dem som svarat i denna enkätstudie.

4.3 ARBETSSITUATION

Studier gjorda på hela ursprungsdatan visade att de vanligaste motiven bakom studierna är att man vill utveckla sig personligen och fortbildning inom yrket. Man har en önskan om att få en bättre situation på arbetsmarknaden. Detta bekräftas även av andra studier, bland annat en gjord av Nätuniversitetet bland dem som läst IT-stödda distanskurser. För nio av tio är motiven främst kompetensutveckling och arbetsrelaterade, som att på sikt kunna byta arbete²⁰. De flesta

²⁰ Nätuniversitetet. Nätuniversitetet och IT-stödd distansutbildning. 2004

tycks ha ett mål med sina studier och nyttoaspekten är i fokus, vilket kan vara naturligt med tanke på de studerandes ålder. Även i det så kallade Distansprojektet²¹ betonades att äldre lägger större vikt vid den direkta användningen av kunskap.

Sammantaget svarar 61 procent ja på frågan om studierna har inneburit att man fått ett arbete inom utbildat yrkesområde alternativt med motsvarande kvalifikationsnivå (se tabellen nedan). Framförallt är det kvinnorna som lyckats bäst på denna punkt, två tredjedelar av dem, vilket utgör 83 personer. I dag arbetar dessa kvinnor framför allt inom näringsgrenarna Utbildning, Hälso- och sjukvård och Social omsorg. Av männen är det däremot endast 44 procent, vilket motsvarar endast 16 personer, och de arbetar inom Tillverkning, Bygg, Fastighet och Utbildning.

TAB 4.5 PÅVERKAN PÅ ARBETETS INNEHÅLL

	Nytt arbete inom utbildningsområde, eller inom område med motsv. kvalifikation eller samma arbete men mer kvalificerade uppg.
Totalt	61%
Kvinnor	65%
Män	44%
Programutbildning	91%
Fristående kurs	41%

Huruvida studierna har inneburit arbete inom utbildat yrkesområde alternativt med motsvarande kvalifikationsnivå skiljer sig beroende på utbildningstyp. 91 procent av dem som genomfört en programutbildning har fått arbetsuppgifter som stämmer med den nuvarande kvalifikationsnivån. Av dem som studerat på en fristående kurs anser 41 procent att studierna har inneburit arbete inom utbildat område alternativt med motsvarande kvalifikationsnivå.

Bland programutbildningarna kan nämnas grundskollärarna och sjuksköterskorna där alla fått arbete inom den näringsgren man utbildat sig till. Detta gäller i stort även dem som utbildat sig inom social omsorg. Inom övriga programutbildningsområden är antalet för få eller utbildningen benämnd "övrig". De som läst fristående kurser och fått en förändring till det bättre är få, ca 40 personer, och finns framför allt inom näringsgrenarna Utbildning och Sociala tjänster och Offentlig förvaltning. Det tycks alltså som om det, åtminstone här, finns en överensstämmelse mellan utbildningsutbudet och behov inom den offentliga sektorn (utan att veta något om den egentliga *omfattningen*). Det är troligen även så att personerna som svarat från början varit medvetna om hur arbetsmarknaden ser ut och vilka kompetenser som efterfrågas på hemorten.

Höga värden för programutbildningarna men låga för de enstaka kurserna, kan tyckas. Det innebär att nästan 60 procent av dem som läst en eller flera enstaka kurser *inte* anser att studierna lett till arbete inom utbildat område, alternativt med motsvarande kvalifikationsnivå. De som svarat här anser att utbildningen inte påverkat arbetssituationen, varken när det gäller innehåll eller påverkansmöjligheter. Däremot har de fått större tilltro till sig själva.

Det finns flera troliga förklaringar till att de inte har känt av några förändringar. Man kan ha läst för att utveckla sig själv på det personliga planet eller kanske tagit ett av många steg i en lång serie innan målet uppnåtts. Motivet till utbildning generellt i ursprungsdatan, vid sidan av personlig utveckling, var även fortbildning inom yrket. Läger man till det faktum att äldre lägger större vikt vid den direkta användningen av kunskap, kan man ställa frågan hur arbetsgivarna möter denna vilja att kompetensutveckla sig, vilka signaler man skickar ut.

²¹ Dahllöv U, Grepperud G, Palmund I.

En del kanske kompletterar sin utbildning för att undvika att förlora sitt arbete. Totalt 52 procent tycker att de fått lite bättre eller mycket bättre möjligheter att behålla sitt nuvarande arbete. Detta fördelar sig på 58 procent av kvinnorna och 31 procent av männen.

Frågan är inte bara om man fått nytt arbete, fått behålla sitt gamla eller om man fått mer kvalificerade arbetsuppgifter, utan det handlar även om arbetssituationen i stort, i form av stimulans, möjligheter att påverka sin arbetssituation m.m. I tabellen nedan finns en sammanställning över hur de tillfrågade upplever att studierna har påverkat deras arbetssituation.

TAB 4.6 I VILKEN UTSTRÄCKNING STUDIERNAS BIDRAGIT TILL ARBETSSITUATIONEN. PROCENT

	Mycket sämre	Lite sämre	Oförändrat	Lite bättre	Mycket bättre	Ej svar
Stimulerande arbetsuppgifter	0	0	34	21	40	5
Roliga arbetsuppgifter	0	1	34	24	35	5
Möjlighet påverka arbetssituationen	0	2	29	38	26	4

På frågan om de tillfrågades arbetssituation - huruvida studierna bidragit till att arbetsuppgifterna blivit mer stimulerande/roliga - svarar en klar majoritet att det skett en förändring till det bättre. Framför allt har de före detta programstuderande fått störst positiv förändring, något som inte är förvånande eftersom de med ”hel” yrkesutbildning kan förväntas ha fått en mer genomgripande förändring av arbetsuppgifterna. Ovan konstateras ju också att dessa personer i stor utsträckning har arbete i dag inom utbildat yrkesområde, alternativt med motsvarande kvalifikationsnivå.

Vilka möjligheter man har att kunna påverka sin arbetssituation vet vi bland annat är en faktor bakom ohälsa i arbetslivet. Frågan är då vad de tillfrågade anser att studierna haft för inverkan på möjligheterna att påverka arbetssituationen. Sammantaget tycker en klar majoritet att de fått lite bättre eller mycket bättre möjligheter att påverka sin arbetssituation. Ser man närmare på hur det fördelar sig mellan kvinnor och män, anser 67 procent av kvinnorna detta (med lite större betoning på ”mycket bättre” än männen) medan 50 procent av männen anser det.

4.4 ATTRAKTIVITET PÅ ARBETSMARKNADEN

Har studierna påverkat tilltron till den egna förmågan? 92 procent menar att den ökat och av dem menar 51 procentenheter att tilltron ökat mycket. Tilltron har ökat mer bland kvinnorna än bland männen och mer bland dem som är äldre (57 procent) än yngre (33 procent). Även där de som svarat givits chansen att förtydliga/komplettera sina svar, är det flera som just betonat studiernas betydelse för deras självkänsla och självförtroende. Uttryck som ”bättre förmåga att hitta problemlösningar”, ”lite större självkänsla och mycket större tillfredsställelse” och ”bättre insikt om min egen förmåga” är inte ovanliga. Detta faktum torde påverka synen på vilka möjligheter som finns på arbetsmarknaden. På frågan om de anser sig ha större möjligheter att söka arbete på grund av studierna, svarar 70 procent jakande, en något högre andel kvinnor än män. Däremot är det inga större skillnader mellan äldre och yngre i detta avseende.

Det är inte alls anmärkningsvärt att så många ser ett samband mellan kompetenshöjning och ökade möjligheter på arbetsmarknaden. Det andas en viss optimism. Att detta sedan inte infrias kan skapa frustration. En person beskrev det så här:

”Jag anser att studier förbättrar möjligheten att hitta ett nytt arbete. För min egen del är min ålder dock nu (50) något som försämrar möjligheterna att bli utvald på arbetsmarknaden. Mina studier påbörjades på grund av att jag blev friställd. Studierna har i alla fall visat att jag är aktiv och det förbättrar mitt läge något för att komma in på arbetsmarknaden. Studierna har givit mig den vidareutbildning som en arbetsgivare borde ha investerat i!”

4.5 ATT VARA ROTAD

Ovan har konstaterats att de som svarat är en grupp som är rotad och därför inte vill/kan flytta. I den öppna sista frågan är det också många som betonar de distansoberoende utbildningarna som en bra möjlighet för dem som har familj, hus, arbete och bor långt från högskolorna. Som någon uttrycker det:

”...utmärkt alternativ till studier på högskolan för oss som har familj och arbete och inte kan infinna oss på en högskola varje dag p.g.a. tidsbrist, avstånd m.m.”

Det kan även finnas en ekonomisk dimension i det hela när man har jobb och försörjning och inte vill eller har möjlighet att skuldsätta sig:

”Viktigt med möjlighet att studera OCH arbeta. Alla är inte ungdomar som kan ta lån ”

Har då studierna inneburit att personerna har haft möjlighet att bosätta sig på den plats där man vill bo? Frågan upplevde vi som knivig att konstruera och troligtvis har begreppet ”plats” misstolkats i vissa fall. Vi har kanske en bredare tolkning av begreppet än många av de tillfrågade, som kanske ibland till och med kan tolka det som enskilt hus. Med detta i åtanke anser totalt 45 procent de fått möjlighet att bosätta sig på den plats där de vill bo, varav 48 procent av kvinnorna och 33 procent av männen. De äldre är mer säkra på detta än de yngre som, inte oväntat, är mer osäkra på var de vill bo.

89 procent av dem som svarat ja bor kvar där de bodde när de studerade, vilket till två tredjedelar var kommunens centralort och till en tredjedel landsbygd eller mindre tätorter. I dag bor 45 procent av samtliga i gles- och landsbygder och det är högre andelar bland kvinnor än bland män.

4.6 INFLUENSER/PÅVERKAN

Ovan kunde vi konstatera utifrån andra undersökningar att motivet till studier oftast är att utveckla sig personligen och fortbildning inom yrket. Vi vet även att den sociala miljön har stor betydelse för benägenheten att börja studera. Vad vi vet mindre om är vem/vilka som påverkat personen i fråga att ta steget. Däremot har vi ställt en fråga om i vilken utsträckning man tror att man påverkat andra i sin omgivning till att studera. Nära hälften (48 procent) anser sig ha gjort detta. Eftersom det ofta finns ett utbud av såväl gymnasiala som eftergymnasiala utbildningar vid lärcentra, kommer de studerande ofta i kontakt med varandra. Det torde därför vara så att några sporrar till att fortsätta sina studier.

5 SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Låg formell utbildningsnivå ger låga övergångar från gymnasium till högskola men höjd övergångsfrekvens ger inte alltid höjd utbildningsnivå sett på lokal nivå. Detta eftersom personer kan flytta eller, alternativt, dra sig för att flytta tillbaka exempelvis om de inte får ett arbete efter utbildning. Just låg formell utbildningsnivå och låga övergångar är något som många gles- och landsbygdskommuner brottas med. Anledningen till att detta upplevs som problem är naturligtvis svårigheter att rekrytera personal till vård, omsorg och skola. Det finns emellertid även en oro över en allt mindre differentierad näringsstruktur som ger få valmöjligheter för invånarna och som inte attraherar inflyttare, särskilt inte dem med högskola i bagaget och som kanske har en partner som också har detta. Skillnader i utbildningsnivå tycks bli allt större mellan å ena sidan gles- och landsbygdskommuner och å andra sidan tätortskommuner. Skillnaderna blir också större mellan kvinnor och män. En relevant fråga i sammanhanget blir då vilka konsekvenserna blir på lång sikt, låt säga 20-40 år, om denna utveckling fortsätter?

SOCIAL STRUKTUR OCH SOCIAL SNEDREKRYTERING

Näringsstrukturen i gles- och landsbygdsregioner består av framför allt en stor andel arbetande inom vård, omsorg och skola men även inom handel, transport, kommunikationer, tillverkning samt en förhållandevis stor andel inom jord och skog. De flesta av dessa näringsgrenar sysselsätter i stor utsträckning arbetare, jordbrukare eller lägre tjänstemän, d v s grupper som inte har någon högre formell utbildning. Dessutom är småföretagandet mer utbrett i gles- och landsbygdsregioner och småföretag är av olika anledningar mindre benägna än större företag att rekrytera högskoleutbildade. Vi vet även att vi har en social snedrekrytering till högskolan, det vill säga att arbetare, jordbrukare och lägre tjänstemän är underrepresenterade i högskolevärlden. Eftersom dessa grupper är vanligast i gles- och landsbygdsregioner kan man även säga att det är den sociala snedrekryteringen som bidrar till den regionala snedrekryteringen till högskolan; det är alltså inte ett regionalt problem i sig.

ATT GÖRA RATIONELLA VAL

Med detta som grund kan man gå vidare och titta på hur personer med olika bakgrund värderar utbildning. Medan vissa tycker att högskoleutbildning är en naturlig grund för livskvalitet och välfärd, har andra helt andra utgångspunkter för vad livskvalitet är och här kommer oftast inte högskoleutbildning i fråga, vilket inte behöver vara irrationellt i sig. Egentligen gör man sitt framtidsval långt tidigare än i sista termin på gymnasieskolan. Redan valet av gymnasieprogram, och kanske val till åk 7-9, är styrande för hur du senare gör dina val i fråga om utbildning.

Alla människor som gör ett yrkesval bedömer på olika sätt nytta och risk. Vad vinner jag på att utbilda mig? Vad kan jag förlora? Vad riskerar jag? Det finns flera faktorer att ta hänsyn till varav några är relaterade till arbete, som möjligheten att skaffa sig ett arbete, lön och arbetssituation. Dessutom måste man även ta hänsyn till faktorer som är knutna till livssituationen: att man kanske är rotad på grund av familj och hus samt sociala/psykologiska kostnader i och med att man gör ett val som inte är så vanligt i personens sociala hemvist. Man har kanske inte ett naturligt stöd från omgivningen och ibland finns det kanske dessutom en rädsla för att ha tagit sig vatten över huvudet när man väl kommit så långt. Det är alltså flera pusselbitar att ta hänsyn till när man ska bedöma nytta och risk med en högskoleutbildning.

ENKÄT TILL FÖRSTA GENERATIONEN HÖGSKOLESTUDERANDE

Bakgrunden till denna studie är att andra studier bland annat har visat att förhållandevis höga andelar av de studerande vid lärcentra kommer från familjer där ingen tidigare har erfarenhet av eftergymnasial utbildning. Detta gav upphov till vidare frågeställningar som gäller enskilda individer från denna grupp och deras fortsatta situation på arbetsmarknaden. Syftet med denna studie är därför att följa upp betydelsen av eftergymnasiala studier via lärcentrum ur arbets- och försörjningssynpunkt för ett urval av enskilda individer som har just denna bakgrund. Med arbets- och försörjningssynpunkt avses sysselsättning, löneutveckling, bidragsberoende, arbetsinnehåll, attraktivitet på arbetsmarknaden m.m. Urvalet utgör 211 personer, varav 208 nåddes av enkäten. 176 har svarat och svarsfrekvensen är därför 85 procent.

De som svarat på enkäten i denna studie är alltså alla första generationen högskolestuderande, dvs. ingen av deras föräldrar har läst vid högskola eller universitet. De är till drygt tre fjärdedelar kvinnor och de har en förhållandevis hög medelålder, 42 år. En tredjedel har läst en programutbildning och resten fristående kurser. De som studerat på en programutbildning är huvudsakligen kvinnor inom områdena sjuksköterska, grundskollärare eller social omsorg. Nästan inga män har valt motsvarande inriktningar, utan de återfinns under basår eller övrigt som t.ex. kan vara programvaruteknik. Exempel på fristående kurser som ges är ekonomi, projektledning, CAD, nationalekonomi, juridisk översiktskurs, sociologi, språk och pedagogik. Drygt hälften av dem har haft en hel- eller deltidssysselsättning parallellt med studierna. Även bland dem som läst en programutbildning har relativt höga andelar arbetat parallellt med studierna trots att dessa utbildningar ofta går på helfart.

Många faktorer antyder att det handlar om en grupp som är rotad och därför inte kan/vill flytta: att man studerat via ett lärcentrum, den relativt höga medelåldern och det omfattande parallella arbetet. De bor också i mycket stor utsträckning kvar efter studierna - nästan hälften i gles- och landsbygd.

Hur har utfallet varit? Har förhoppningarna infriats? Ja, i stort, men här ser vi skillnad mellan kvinnor och män och mellan dem som läst en programutbildning och dem som läst fristående kurser. Sammantaget har gruppen hel- eller deltidssysselsatta ökat med 10 procentenheter från 71 procent före studierna till 81 procent efter studierna. Andelen heltidssysselsatta har ökat och andelen deltidssysselsatta har minskat. Lönen har utvecklats positivt på grund av studierna men här har störst utfall visats bland kvinnorna och bland dem som läst en programutbildning, vilket kvinnorna framför allt har. För 70 procent av dem som uppbar någon typ av bidrag före studierna, har detta minskat.

Huvuddelen har efter studierna fått mer kvalificerade uppgifter i sitt nya eller gamla jobb men även här är det kvinnorna och de som läst en programutbildning som fått bäst utveckling. Det finns naturligtvis många skäl till studier och många läser säkert för sitt eget nöjes skull. Att viljan finns och att många lägger ner mycket tid av sin fritid är otvetydigt. Men finns de som inte får men borde få erkänsla för sina studier i sitt arbete? Över huvud taget kan man ställa frågan hur arbetsgivarna möter denna vilja att kompetensutveckla sig, vilka signaler man skickar ut.

En klar majoritet anser att de fått mer stimulerande och roliga arbetsuppgifter. Likaså anser många att de fått större möjligheter att påverka sin arbetsituation. Denna faktor är viktig sett ur ett ohälsoperspektiv i arbetslivet. Att kunna påverka innehåll, tider etc. gynnar välbefinnandet. Något annat som även bidrar till ökat välbefinnande är en ökad tilltro till sig själv, och det är just detta som de flesta tycker sig ha fått. Detta självförtroende behöver bekräftas för att inte klinga av, bekräftas av en arbetsgivare eller åtminstone av omgivningen i stort. Detta har antagligen också betydelse för huruvida personerna i fråga anser sig kunna påverka *andra* att studera vidare. Nära hälften anser sig ha gjort detta.

ATT PÅVERKA DET RATIONELLA VALET

Man kan konstatera att de som svarat på enkäten har haft två fördelar: Det finns arbetsgivare på hemorten (ofta offentlig sektor) som efterfrågar utbildad personal och troligtvis är man medveten om detta redan innan man söker, eftersom de flesta bor kvar på hemorten även efter studierna. De har även en annan fördel; De har tillgång till relevant utbildningsutbud vid ett lärcentrum. Dessa fördelar har sannolikt "skruvat på" personernas nytto-/riskbedömning: Jag får troligtvis ett bra arbete och jag behöver inte flytta för att studera på annan ort. Jag kan läsa utan att vara borta från familjen. Jag får läsa i en miljö som jag känner mig hemma i och där jag kan få stöd. Jag behöver inte ta studielån eftersom jag kan arbeta vid sidan om. Det är kanske på detta sätt som personer från grupper som vanligtvis inte läser vid högskola ska rekryteras i framtiden? Detta med avseende på social bakgrund, ålder och kön.

Det är skillnader mellan kvinnor och män med avseende på just nytto-/riskbedömning. Kvinnor kan göra en annan bedömning av utfall eftersom arbeten som ofta attraherar kvinnor, som till exempel sjuksköterska och förskollärare, och som i dag kräver en högskoleexamen, vanligen finns i såväl gles- och landsbygdskommuner som i tätortskommuner. Denna möjlighet finns naturligtvis även för män, men steget tycks ofta vara längre att ta för dem, även om det finns försök att locka män till exempelvis lärarutbildningar som varit mycket lyckade²².

Att påverka männens nytto-/riskbedömning kan därför av logiska skäl vara nästa steg. Det finns i dag en relativt väl utbyggd infrastruktur för flexibelt lärande (även om frågan om dess framtida

²² Exempelvis BRYT-projektet *Fler män till skolan!* (länsarbetsnämnden i Y-län och Mitthögskolan)

finansiering inte har lösts) som är viktig för den ökade tillgängligheten till högre utbildning. Men det handlar även om ett näringsliv som efterfrågar högkompetent arbetskraft, ett utbildningsutbud som matchar efterfrågan lokalt, vägledning, bidragssystem osv. Detta förutsatt att det finns en allmän uppfattning om att även gles- och landsbygdskommuner ska ha en differentierad näringsstruktur (läs: många slags företag) som hävdar sig i konkurrensen såväl nationellt som internationellt och en befolkning som *inte* har en avsevärd mindre andel högskoleutbildade.

NÄRHETEN VIKTIGARE FÖR DE LITE ÄLDRE

Medelåldern på dem som svarat på enkäten i denna studie är hög, 42 år, och detta överensstämmer med andra lärcentrastudier som gjorts. Likaså har, som nämnts ovan, dessa studier även konstaterat att rekryteringen till lärcentra i stor utsträckning sker från grupper där man vanligtvis inte väljer att läsa vidare. Långtidsutredningen konstaterar också att rekryteringen till högskolan breddas och jämnas ut uppåt åldrarna²³. De ställer därför frågan om barn från mer studieovana miljöer behöver mer tid på sig innan de väljer att gå vidare till högskolan. Högskoleverkets årsrapport bekräftar att så är fallet.

Detta ger två skäl till varför den geografiska tillgängligheten är viktig för kommuner som har långt till högskolecampus: inte bara på grund av att det *är* långt, utan även på grund av att de har en andelsmässigt stor befolkning som är mer känslig för avstånd eftersom den börjar läsa senare i livet. Ganska snart efter gymnasiet kan många ha etablerat sig på arbetsmarknaden, hunnit bilda familj, lånat till hus och har, jämfört med studielån, hyfsade inkomster. De har hunnit bli rotade och då är behovet av god geografisk tillgänglighet större än när man är yngre. Dessutom har vi i dag ett arbetsliv som kräver ett livslångt lärande som, av naturliga skäl, avser en äldre befolkning och dessa människor är vanligen rotade oavsett var man valt att bosätta sig.

Detta är en pilotstudie på ett litet underlag där inte för långtgående slutsatser kan dras. Det vore emellertid intressant att göra en utvidgad studie, dels för att få ett större underlag men även för att kunna dra slutsatser gällande lärcentrastuderande generellt. Ytterligare frågor som skulle kunna ställas i en sådan är vilka förväntningar de studerande hade på vad studierna skulle leda till, vilken kunskap de har/hade om arbetsmarknaden och hur de fått denna eventuella kunskap. Eftersom någon sådan studie inte gjorts, skulle den kunna fungera som ett viktigt underlag i värderingen av lärcentras betydelse i rekryteringen bland otraditionella grupper. Den skulle även kunna belysa arbetsmarknadens betydelse för benägenheten att börja studera.

²³ SOU 2003:96. LU Bil 10 Utbildningens fördelning – en fråga om klass?

6 REFERENSLISTA

- Blom, T. *Perspektiv på kunskap och utveckling*. Göteborg 1996.
- Blom, T. Artikel i: *Högskola och studenter i Karlstad*. Värnamo 2003.
- Dahllöv U, Grepperud G, Palmlund I. "Att vilja, våga, kunna" En utvärdering av Distansprojektet vid Umeå Universitet 1987-93. *Distansutbildning i utveckling*. Rapport nr 5.
- Goldthorpe & Breen, Explaining educational differentials. *Rationality and society* 9/1997.
- Hammarström, M. *En högskola för alla?* 2004.
- Hammarström, M. *Varför inte högskola?* Göteborg 1996.
- Högskoleverket, *StudS Arbetsrapport* 1999:8.
- Högskoleverket, *Årsrapport* 2004.
- Kim, L. *Val och urval till högre utbildning*. Uppsala 1998
- Länsarbetsnämnden i Västernorrlands län. *BRYT-projektet Fler män till skolan!* 1999-2003
- Morgan, S Adolescent educational expectations. *Rationality and society* 10/1998.
- Roos, Dahllöf & Baumgarten. *Studiecentra i samverkan om högre utbildning i Hälsingland*. Bollnäs 2000.
- Roos G. *Nya studerande*. Bollnäs 2002
- SOU 1992:122 *Social bakgrund - Studiestöd och övergång till högre studier*. Stockholm 1992.
- SOU 2003:96 *Utbildningens fördelning – en fråga om klass? LU 2003*, bil 10 Stockholm 2003.
- Westerberg & Mårald. *Nätuniversitetet och IT-stödd distansutbildning*. Nätuniversitetet 2004.
- Wikhall, M. *Universiteten och kompetenslandskapet* Göteborg 2001.

Enkät

Kod.....

1) Vilken är din nuvarande huvudsakliga sysselsättning?

- Heltidsanställning
- Deltidsanställning
- Egen verksamhet
- Studier
- Arbetslös
- Övrigt, ange vad

2) Om du arbetar - arbetar du i den omfattning Du skulle vilja?

- Ja
- Nej, vill arbeta mer
- Nej, vill arbeta mindre

3a) Har dina studier inneburit att du fått ett nytt arbete på den gamla eller nya arbetsplatsen?

- Ja, inom det yrkesområde som jag utbildat mig till
- Ja, inom ett annat yrkesområde än det jag utbildade mig till men som motsvarar den kvalifikationsnivån
- Ja, inom ett annat yrkesområde än det jag utbildat mig till och som inte motsvarar min kvalifikationsnivå
- Nej
- Övrigt

Om nej på fråga 3a.

3b) Har dina studier inneburit att du har kunnat behålla Ditt förra arbete?

- Ja, och jag har kvar samma arbetsuppgifter
- Ja, och jag har fått mer kvalificerade arbetsuppgifter
- Nej, jag skulle ha behållit det även utan studier
- Nej, jag har förlorat arbetet
- Övrigt

4) Vilken bransch/näringsgren tillhör *arbetsstället* där Du huvudsakligen arbetar?

- Jord- och skogsbruk, jakt, fiske
- Tillverkningsindustri
- Bygg, el-, värme- vattenförsörjning
- Varuhandel, transport, kommunikation
- Hotell- restaurang, övrig turismverksamhet
- Fastighetsverksamhet, finansiell verksamhet, företagstjänster
- Utbildning
- Hälso- och sjukvård, veterinärverksamhet
- Sociala tjänster, t ex barn- och äldreomsorg
- Offentlig förvaltning, försvar, polis
- Andra tjänster, t ex frisör, idrott, renhållning
- Kan ej avgöra, ange arbetsställets verksamhetsområde
.....

5) Hur stor är din månadsinkomst före skatt jämfört med den Du skulle ha haft om Du inte hade börjat studera?

Mycket mindre	Lite mindre	Samma	Lite större	Mycket större
☐	☐	☐	☐	☐

6) Uppbar du före studierna vid studiecentra/lärcentra någon form av bidrag, t.ex. a-kassa?

- Ja Nej

Om Ja.

Har utbildningen lett till att detta bidrag har minskat?

- Ja Nej Oförändrad

7) Hur har studierna påverkat din arbetssituation - till det bättre eller till det sämre? Markera med ett kryss per rad i tabellen.

	Mycket Sämre	Lite sämre	Oför- ändrat	Lite bättre	Mycket bättre
Stimulerande arbetsuppgifter	☐	☐	☐	☐	☐
Roliga arbetsuppgifter	☐	☐	☐	☐	☐
Möjlighet att påverka arbetssituationen	☐	☐	☐	☐	☐
Attraktivitet på arbetsmarknaden	☐	☐	☐	☐	☐
Möjligheter att behålla arbetet.	☐	☐	☐	☐	☐
Övrigt, vad?					
.....	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐

8) Hur har studierna påverkat Dig som person? Markera med ett kryss per rad i tabellen.

	Mycket Mindre	Lite mindre	Oför- ändrat	Lite större	Mycket större
Tilltro till den egna förmågan	☐	☐	☐	☐	☐
Vilja att studera vidare senare i livet	☐	☐	☐	☐	☐
Övrigt, vad?					
.....	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐

9) Har Du påverkat någon annan i din omgivning att satsa på högre utbildning?

Ja Nej Vet ej

10) Har studierna inneburit att du haft möjlighet att bosätta dig på den plats där du vill bo?

Ja Nej Vet ej

11) Var bor Du?

- Jag bor kvar där jag var bosatt när jag studerade.
- Jag har bosatt mig på en annan plats i länet.
- Jag har bosatt mig utanför länet.
- Övrigt

12) Här har du möjlighet att skriva ner sådant som du tycker är viktigt men som vi inte frågat om, göra förtydligande e t c.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tack för din medverkan!